

ЂЕРДАНИ ОД ПРИЧА НА ТИМОЧКОМ ГОВОРУ

Сузана Брујић: Јелен из Корита, *Тимочки ђердан*
Едиција „Казивања“, књига 2 (2016)
(на корицама: Раде Ристић, *Завичај 2*, акварел, 2011)

Тимочки ђердан 2
Едиција „Казивања“, књига 4 (2017)
(на корицама: Раде Ристић, *Стара сеоска кућа 5*, акварел, 2011)

Осим озбиљним новинарским послом, новинари *Књажевачких новина*, једног од најбољих и најсадржајнијих локалних листова последњих деценија 20. века, успешно су се бавили и попуњавањем рубрика „за разоноду и забаву“, штампаним на последњим страницама листа. Посебну пажњу читалаца имала је рубрика у којој су објављивани кратки хумористички текстови писани на дијалекту. Новинарима су се касније придружили и други аутори, а сви текстови потписани су псеудонимом. Тако је у периоду од 15. априла 1989. до маја 2000. године, тј. од броја 306 до броја 420, штампано стотинак текстова десетак аутора. Први текстови излазили су у рубрици „За разбибригу“, а од петог текста, захваљујући Сузани Брујић, рубрика добија наслов „Тимочки ђердан“.

Под псеудонимом Јелен из Корита, Сузана Брујић за *Новине* је написала четрдесет и осам текстова, које је Народна

библиотека „Његош“ штампала 2016. године у другој књизи едиције „Казивања“, под насловом *Тимочки ђердан*.

Четврта књига ове едиције, *Тимочки ђердан 2*, садржи двадесет четири текста које потписују четири аутора. Највећи број текстова, осамнаест, написао је новинар Зоран Д. Јовановић, који се служио псеудонимом Лалка из село Црвење, један текст припада новинару Зорану М. Јовановићу, потписан као Алекса из Крушак, као Миладинка и Радојка из

Шести Габар два текста је написао новинар Гвозден Цонић, а Љиљана Живковић аутор је три текста, потписана анонимом Ја сам из Ново Корито.¹

Иако су текстови рубрике „Тимочки Ђердан“ писани искључиво у забавне сврхе, они имају далеко већу вредност и значај. Ове кратке приче сликовито описују живот људи књажевачког подручја, нарочито живот у сеоским срединама, сликају нарави и карактере, људске навике и свакодневне ситуације, поједине друштвене појаве, исмевају људске мане, а представљају и веома вредну, непосредну и аутентичну дијалекатску грађу.

На промоцији 11. априла 2017, о томе је говорио аутор поговора оба *Ђердана*, професор српског језика и књижевности Бојан Ристић, и оценио да су приче заступљене у овим публикацијама драгоцен „запис о народном животу, са веровањима, легендама, обичајима везаним за животни циклус“. Нарочито је то приметно у причама Јелена из Корита, кроз чију је нарацију Сузана Брујић изнела животне ставове једног типичног становника старопланинских села. На овај

„солидно исклесан књижевни лик“, Ристић се посебно осврнуо: „Јелен је човек у шездесетим годинама, реалан је, вредан и разборит. Живи типичним сеоским животом: гаји нешто стоке, обрађује земљу, седи пред задружном продавницом, скептичан је према новотаријама које доноси ново време... Конзервативних је схватања и избегава сукобе, али не и надмудривања са комшијама. У послу не претерује. Одлазак на поље више доживљава као вентил и занимацију... Повремено ужива у ићу и пићу. Воли окупљања као што су славе, свадбе и заветине...“. У његовом свету, „људски је живот тачно програмиран – рођење, школа, војска, женидба, деца, смрт, помени, подизање споменика“. У појединим причама Јелен описује обичаје животног циклуса свога времена, а у неким има и елемената фолклорног веровања. У том су смислу етнолошки вредне и приче Љиљане Живковић из књиге *Тимочки Ђердан 2*. Изузетно добро компоноване, са пуно врцавог хумора, оне носе опис обичаја везаних за уговарање брака, свадбу, прву брачну ноћ.

¹ Рубрика „Тимочки Ђердан“ садржи још двадесетак текстова, али они нису штампани у овој збирци. Под псеудонимом Ошљанчанка објављено је у *Књажевачким новинама* дванаест прича Љиљане Петровић, које су 2012. године нашле своје право место у књизи *Торлачће незгодије*, у издању Завичајног друштва Тимочана-Торлака из

Минићева. Преосталих десетак текстова потписује неколико аутора, али како се неки од њих нису изјаснили да желе да се њихове приче поново објаве, или није са сигурношћу утврђен идентитет аутора који се крије под псеудонимом, уредништво је одлучило да ове текстове не уврсти у збирку.

Према писању професора Ристића, текстови осталих аутора заступљених у збирци *Тимочки Ђердан 2* представљају „цртице из свакодневног живота“, али се „за већину не може рећи да обилују уметничким вредностима“ (са таквим претензијама нису ни писане). Ипак, целокупна грађа објављена у ове две публикације може се посматрати као значајан „етнографски запис“ и „сведочанство једног говора“, вредан „прилог борби за очување нашег

дијалекта“. Библиотека је књиге објавила пре свега у намери да допринесе истраживању и очувању нематеријалне баштине тимочког говора, сматрајући изузетно значајним и то што се аутори прича служе говором више насеља из различитих крајева књажевачке општине, а сваки од њих носи своје специфичности.

Владана Стојадиновић

Сузана Брујић, „Огледало“ (*Тимочки Ђердан*)

Давна је тој било кад у наше село стигло огледало. Там у Долње село, код Сретенски старци... Велу да љуђе несеу имали на кво да се огледају. А не се ни стизало. Такој еданпут у село дојде нећи трговац из Паланку и понуди им огледало. Оно увито, не види се кво је. Кад си трговац отиде, гезда Руско че га размота да види кво је тој...

Погледа, па посрну устан. Леле, овој мој башта. Па га оцтра скута под јастак. Пројде неколко дана, а он палак погледа поди њег, башта још туј...

Умисле се Руско, сас жену не проговара. А Босиљна била разборита жена, види неку туј замирисује... Кад Руско отиде да докара дрва, она – трч, па под јастак. Разви артишће, а там чудо големо. Леле, сас какву алу мој муж спи, па ју јоште и урамил и турил под јастак. О, че ми плати он за овој!

Ставни се. Ете га Руско, напел се, дооди дом. Сав голем, уработил работу, па че сг да једне и да спи. Сас његовог си башту под главу.

Ал, Босиљна излезе из кућу, сва у лице румена од бес.

„Кво ти мислиш сас туј твоју соленицу, слепче слепи. Да ја не знам кво имаш поди јастак. Оној ли је твоја жена, ел сам ти ја жена?“

Руско вану да се брани. Те не такој, те овак, да ти овривим...

„Море, ти че ми овривујеш...“

Иде галама и карање по цел дан и ноч. За туј свацу чул поп, па че дојде да ји развацује и мири. Руско дума, тој му башта. Босиљна, друга жена, ругоба неква. Поп се нашал у чудо, па заиска да и он погледа. Кад разви артишће, искоколи:

„Овој Свѣти Никóла!“ па се прѣкрсти. „Овој, љуђе, íкона, да ју óдма тýрите на сид и да ју чýвате. Немóј се више кáрате.“

Босíљһа и Рýско послушáше. Пóсле нéколко дна, у њíну кýћу настáде мир. Огледáло висí на сид и кој какó дóјде код њи, мíсли да тој нећí дрýђи.

Млóго гóдине прошлó. Љуђе се опаметíли. Накупувáли рáзна огледáла да се у њи заглецýју. (стр. 39–40)

Љиљана Живковић, „Зглецá“ (Тимочки ђердан 2)

Додíше навацíје од судém, додíше свáкакви, је л' онó у коју íжу íма девојђа за женíдбу, туј су врата на свáкуга отвóрени.

Сабрáше се једну вéчер мóјти: баштá, нáна, стрíнка Петрíја, чíча Јовáн, лáлка Мíлош и снáша Стáна. Глчáше неkwó, шапчáше, па ме изокáше:

„Оч ли ти, девојче, да те дадемо за Божíна? Тој домаћíнска íжа, íмају гоцá имáње, љуђе врédни, момчé добрó.“

Онí ме питýју, а веч се договорíли и без мен.

„Óчу, тáте, áко ви рéчете.“

Мóјти поручíли на Божíновога баштý да дóјду за зглецý и да се договóре кадá че се свáдба прáји... и дојдóше...

Дочекáмо ђи úбаво, домаћíнщи. На Божíна мáтер и баштý (тој че ми буду свéкар и свекрва) цукнý у рýку, а онí мен у чалó. Сас Божíна се сал здравíмо. Наседáше. Ми изнéсомо јéдење и пíјење, почé глчка смејáње. От тој за кво су дошли нíкој не почи́на да врéви. Ја и Божíн се сал поглецýјемо, какó кад че се бодéмо. Мен срамотá, савíла сам глáву па чу úзам да штýкнем. Поглéдам у њег, кад се он обрне на дрýгу стран. Валише се и мóјти и њигóвите кој кво íма, па се неkó врéме сетíше да врéве и от свáдбугу. Договорíше се кат се порабóти, кат изóру за жíто, кат обéру грóзје, тг íма нóво винó. Вревíше и от мирáз. Баштá ми дáва њíву у Сýви дол и јошеднý на Спискóрницу, брáниште у Тýмбер и пет óвце. Мáти ми наткáла црђе и изнаправљáла пртене кошýље мýшће и жéнсће, ја сам наплéла рукавíце и чарáпе и пéшћире сам нашíла.

Свекрва из пáзуку íзвади јáблку а под пóвас у пешћíрче врзáла дýкат па ми дáде. Свéкарат се нáкашља, завртé си једáн брк, па и он однекýд íзвади дýкат и сýну ми га. Божíн ми дáде миришлáв сапýн и забрáтку.

Текá ме дарувáше!

Све тој úбаво, све тој добрó, áма си се ја мíслим у сéбе кво че ми прај Божин кад се úзнемо! Какó ли чу ја првугу ноч да пренесém? Казýју да је тој млóго стрáшно, áма ниједнá нејé умрéла од тој, мíслим си ја.

Ёпа кво че бýде онó че бýде. Јегá преживíм па чу ви врéвим кво је билó. (стр. 30)